

4. Spector, P.E. Measurement of Human Service Staff Satisfaction: Development of the Job Satisfaction Survey / Theoretical Economics Letters, Vol.6 No.2, 1985. – April 28, 2016. – American Journal of Community Psychology. –13. – 693-713. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/4083275>

References translated and transliterated

1. Bil'shist' ukrayintsev ne vlashtovuyut' ni zarplaty, ni kar'yera [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <https://tsn.ua/groshi/bilshist-ukrayinciv-ne-vlashtovuyut-ni-zarplati-ni-kar-yera.html>
2. Oprosnik udovletvorennosti rabotoj [Elektronnyj resurs] // Shkaly trudovyh attitudov. – Rezhim dostupa: <https://moodle.herzen.spb.ru>
3. Us'oho 3% ukrayintsev zadovoleni svoeyu zarobitnoyu platoyu [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://ipress.ua/news/usogo_3_ukrayintsev_zadovoleni_svoeyu_zarobitnoyu_platoyu_5073.html
4. Spector, P.E. Measurement of Human Service Staff Satisfaction: Development of the Job Satisfaction Survey / Theoretical Economics Letters, Vol.6 No.2, 1985. – April 28, 2016. – American Journal of Community Psychology. –13. – 693-713. – Режим доступу: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/4083275>

УДК 159.947.23:331.543:629.7

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ РАКЕТНО-КОСМІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Н.П. Крошка

аспірантка кафедри психології

Запорізького національного університету

psiholog.kroshka@gmail.com

Крошка Н.П. Методичний інструментарій для дослідження професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. У статті висвітлено проблему дослідження професійної відповідальності, зокрема фахівців ракетно-космічної галузі. Розглянуто різні підходи до емпіричного вивчення професійної відповідальності в психології. З'ясовано структуру та зміст професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. До структурних компонентів віднесено: когнітивний, мотиваційно-афективний та діяльнісно-поведінковий. Виявлено показники розвитку професійної відповідальності студентів, серед яких: усвідомлення відповідальності як професійно значущої якості фахівця ракетно-космічної галузі; розвиненість мотивів соціально-відповідальної поведінки; вираженість волевих якостей особистості; інтернальність суб'єктивного контролю в професійній діяльності; вираженість совісності; усвідомлення саморегуляції поведінки у професійній діяльності. Представлено та обґрунтовано психодіагностичний інструментарій дослідження кожного з цих компонентів. Обґрунтовано доцільність представлених методик вивчення професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі, які забезпечать надійність та валідність отриманих результатів дослідження.

Ключові слова: професійна відповідальність, ракетно-космічна галузь, методичний інструментарій, психодіагностичні методики.

Kroshka, N.P. Methodological tools for research of the professional responsibility of future specialists of the rocket-and-space technology. The article highlights the problem of professional responsibility research, particularly of the rocket-and-space technology specialists. In modern psychology, professional responsibility is treated as a form of individual responsibility, professional psychological characteristics, which promotes conscious and quality in a professional activity; willingness to answer for professional actions in front of oneself, colleagues, staff and the whole society. Different psychological approaches to the empirical study of the professional responsibility have been considered. A structural organization and contents of the professional responsibility of a rocket-and-space technology specialist have been shown. The structural components include: cognitive, motivational-and-affective and action-behavioral. The contents include: knowledge about the nature and content of the professional responsibility, motives of the socially responsible behavior, psychological quality of a specialist, emotional distress that governing professional responsibility, implementation of behavior in professional situations. The author has revealed the following indicators of the professional responsibility of students: awareness of responsibility as professionally significant quality; developed motives of the socially responsible behavior; expression of volitional qualities of personality; internal subjective control in professional activities; severity of the conscience; self awareness of behavior in professional activities. Psychodiagnostical research tools for each of these components have been presented and proved. The methods of studying of future rocket-and-space technology specialists will ensure the reliability and validity of the obtained results of the study. Promising directions of further researches concern collection and analysis of the empirical data on the development specificity of the future rocket-and-space technology specialists' professional responsibility; presentation of the results.

Keywords: professional responsibility, rocket-and-space technology, methodological tools, psychodiagnostic methods.

Постановка проблеми. Враховуючи загальносвітові тенденції до підвищення ролі космосу для суспільства, головним напрямом розвитку ракетно-космічної галузі в Україні є формування економічно стійкої, конкурентоспроможної промисловості та інфраструктури. Досягнення цих цілей реально завдяки підвищенню професіоналізму працівників та виховання потужного кадрового потенціалу – майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Підвищення ефективності та оптимізація діяльності фахівця можливі шляхом вдосконалення його психічної організації: свідомої регуляції і самоконтролю суб'єкта діяльності, підвищення ролі ділової активності і свідомого відповідального ставлення до поставлених завдань, процесу і результату діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняними та зарубіжними науковцями вивчалися: соціально-психологічні механізми формування професійної відповідальності колективних суб'єктів управління (С.В. Баранова); відповідальність як зв'язок між індивідом і колективом (О.В. Іваненко); психологічні детермінанти відповідальності менеджерів (В.Г. Лазорко); процес становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника (О.П. Патинок); зв'язок відповідальності з рольовими професійними обов'язками (К.К. Муздибаєв); питання смислового змісту феномену (В.О. Бодров, О.Г. Луценко); відповідальності в контексті особистісної властивості активного суб'єкта життєдіяльності (Л.І. Дементій).

Оскільки професійна відповідальність здебільшого пов'язана з такими феноменами, як локус контролю, успішність професійної діяльності, цілепокладання, вольові якості, ціннісно-мотиваційна позиція, в дослідженнях професійної відповідальності автори концентрують увагу довкола означених явищ [17]. До найбільш поширених методів, які використовуються при дослідженні діагностики професійної відповідальності, наступні: «Визначення мотиваційного компоненту відповідальності», модифікований згідно предмету дослідження (М.В. Савчин); «Методика визначення відповідальності» (М.А. Осташева), опитувальник багатовимірно-функціонального аналізу рівня відповідальності (В.П. Прядейн).

Отже, на сьогоднішній час існують методики діагностики відповідальності особистості, які мають узагальнений характер і не враховують особливості діяльності та певну спеціалізацію фахівця. Відбір найбільш ефективних методик діагностики професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі у нашому дослідженні доцільно здійснювати відповідно до визначених структурно-змістових компонентів, які ми розкриємо нижче. Дослідження специфіки розвитку професійної відповідальності студентів створить теоретичні підстави для розробки практичних заходів оптимізації її розвитку в системі професійної освіти.

Метою статті є теоретичне обґрунтування інструментарію дослідження професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Професійна відповідальність є невід'ємною якістю представників усіх професій, оскільки значною мірою забезпечує ефективність праці у будь-якій професійній галузі. У сучасній психології професійна відповідальність трактується як форма відповідальності особистості, психологічна характеристика особистості фахівця, яка сприяє усвідомленому і якісному виконанню ним професійних обов'язків, а також готовності відповідати за свої професійні дії перед собою, колегами, колективом і суспільством [1, с.99; 11].

На теперішній час реалії ракетного виробництва висувують високі вимоги до фахівців. Так, фахівець ракетно-космічної галузі має бути технологічно обізнаним, вміти використовувати технічну, довідникову літературу, єдину систему конструкторської документації, державні стандарти України, типові технічні розрахунки, обчислювальну техніку, крім того вміти організувати роботу підрозділів з виготовлення ракетно-космічних літальних апаратів та контролювати їх забезпечення комплектуючими деталями [16]. Реалізація всіх цих функцій та умінь неможлива без відповідальності фахівця перед виконуваною роботою. Особливо рельєфно це виражається при створенні складних технічних комплексів, таких як літальні апарати, які розробляються величезною кількістю кваліфікованих фахівців – інженерів, конструкторів, керівників різних рангів – і коли окремих учасників цього гігантського процесу творіння не відчуває себе відповідальним за певний виріб (мотор, механізм, літальний апарат) в цілому, а лише за якусь його частину. Насправді, це не знімає з окремого фахівця відповідальності за ненадійне функціонування системи (виробу) в цілому, небезпечно для людей, пов'язаних з експлуатацією цієї системи, або ж шкідливий для навколишнього

середовища. З цих причин фахівець ракетно-космічної галузі зобов'язаний мати високий рівень сформованості професійної відповідальності.

Високі показники якості відповідальності у фахівців технічних спеціальностей, за даними дослідження російського науковця С.А. Гаврилушкіна, залежать від інтелектуальних характеристик особистості (достатньої загальної культури, прагнення до пізнання, розвиненості самосвідомості, самостійності у прийнятті рішень), а також плеяди ознак, що відображає психологічний зміст професійної відповідальності (обов'язковість, дисциплінованість, вірність слову, принциповість, старанність, організованість, зібраність, уміння переконувати людей, почуття справедливості, продуктивність праці) [2].

Беручи за основу структуру професійної відповідальності О.П. Патинок [12] та дослідження вітчизняних [1; 16; 17] і зарубіжних [3 ; 13; 14] науковців, нами були виокремлені наступні компоненти професійної відповідальності фахівця ракетно-космічної галузі: когнітивний, мотиваційно-афективний та діяльнісно-поведінковий.

Перейдемо до розгляду питання щодо дослідження професійної відповідальності. При дослідженні професійної відповідальності, ми чітко слідували визначеній структурі досліджуваного феномена. На нашу думку, саме такий підхід дозволяє достовірно виявити особливості розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

Розглянемо методики дослідження кожного компонента професійної відповідальності окремо.

Почнемо з когнітивного компоненту, зміст якого полягає в знаннях про сутність професійної відповідальності. В рамках професійної (навчальної) діяльності знання фахівцем своєї професійної ролі та відповідальності є уявленням суб'єкта про те, що він повинен робити для організації, що від нього й очікується. Виконання ж професійної ролі є ступенем її прийняття, усвідомлення професійної відповідальності. Отже, яким чином суб'єкт визначає професійну роль та відповідальність для себе, приймає і привласнює, або виконує цю роль в поверхневій і неадекватній манері, – все це є суб'єктивними когнітивними процесами [7; 9; 10].

Таким чином, саме усвідомлення майбутнім фахівцем сукупності знань про сутність і зміст професійної відповідальності, ролей і обов'язків в ракетно-космічній галузі, осмислення цих знань з позиції необхідності, свободи та обов'язку, відповідальності перед собою, колегами, клієнтами, суспільством, виступає показником розвитку професійної відповідальності.

Для дослідження усвідомлення значущості професійної відповідальності ми використовували методику В.П. Прядеїна «Багатомірно-функціональна діагностика відповідальності (ОТВ-70)» [14]. Методика спрямована на дослідження відповідальності як виконання обіцяного на основі самостійно прийнятого рішення, совісті та обов'язку. На думку автора, відповідальність, як якість, має складний інтегративний характер розглядається з позиції єдності операціональної (природно-заданої) і змістовної (прижиттєво-придбаних) сфер.

Перейдемо до обґрунтування методик вивчення мотиваційно-афективного компоненту, зміст якого представлений індивідуальною системою мотивів і смислів соціально-відповідальної поведінки на ракетному виробництві; професійно-важливими якостями фахівця ракетно-космічної галузі; емоційними переживаннями, які регулюють професійну відповідальність особистості.

Мотиваційний компонент професійної відповідальності, на думку багатьох авторів [9; 11; 13], представляє собою сукупність мотивів соціально відповідальної поведінки, моральних вподобань в її реалізації, спонукань свідомої регуляції власної діяльності у соціально-професійному суспільстві.

Соціальна відповідальність може визначатися як інтегральна генералізована характеристика особистості спеціаліста, яка є способом психологічної регуляції діяльності, що здійснюється свідомо та добровільно і проявляється у дотриманні норм, законів та інтересів суспільства, добросовісності, сумлінності, етичній поведінці [5].

Для дослідження розвиненості мотивів соціально-відповідальної поведінки ми використовували «Опитувальник для виміру соціальної відповідальності інженера (SRS-37)», О.С. Ковальчук, Ю.В. Проскури [5]. Методика складається з шести шкал: загального показника соціальної відповідальності, громадянської свідомості, законсвідомості, рефлексії наслідків своїх дій, моральної свідомості та альтруїзму.

Професійна діяльність фахівців ракетно-космічної галузі вимагає особливого підходу до

розвитку системи професійно важливих якостей майбутнього фахівця як психологічно обумовлених якостей особистості, які визначаються специфікою праці та виступають у вигляді професійних вимог до особистості майбутнього фахівця. Аналіз праць дослідників [2; 5; 10; 16] дозволив встановити, що серед індивідуально-психологічних якостей, які забезпечують успішність діяльності та професійно-особистісний розвиток фахівця технічної спеціальності, зокрема в ракетно-космічній галузі, відзначаються характеристики вольової сфери. Зіставлення цих характеристик з ключовими особистісними компетенціями (ОКХ) дозволило виділити такі важливі вольові характеристики особистості, які необхідні саме для успішної діяльності у ракетно-космічній галузі: витримка, самостійність, рішучість, наполегливість, енергійність, уважність, цілеспрямованість.

Для дослідження вольових якостей особистості майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі ми використовували «Опитувальник вольових якостей особистості» М. В. Чумакова [15]. Методика містить 9 шкал та спрямована на загальну оцінку ступеня розвитку емоційно-вольової регуляції, яка забезпечує свідому, навмисну, здійснювану на основі власного рішення, поведінку.

Однією з найважливіших особистісних передумов професійної відповідальності є настановлення суб'єкта на те, що він буде відповідальним ще до початку здійснення діяльності, свого роду готовність до відповідальності, прагнення взяти її на себе [3; 13]. У низці зарубіжних досліджень [18; 19] виявлено, що інтернальний локус контролю прямо пропорційно пов'язаний з позитивними результатами роботи, більшою трудовою мотивацією, робочою продуктивністю і відповідальністю. Таким чином, інтернальність суб'єктивного контролю в професійній діяльності може виступати показником розвитку професійної відповідальності фахівців ракетно-космічної галузі.

Для діагностики суб'єктивного контролю студентів ми застосовували методику «Локус контролю» О.Г. Ксенофонтової [6], шкали якої дозволяють оцінити загальну інтернальність, інтернальність в сфері досягнень, невдач, у сімейних відносинах, в сфері виробничих відносин, в сфері міжособистісних відносин, у випадку охорони здоров'я.

Перейдемо до обґрунтування психодіагностичного інструментарію вивчення емоційних регуляторів відповідальності, які входять до змісту мотиваційно-афективного компоненту професійної відповідальності фахівців ракетно-космічної галузі.

Становлення сучасного фахівця технічної галузі передбачає такий розвиток компетентності у сфері його професійної діяльності, який дозволяє результати цієї діяльності прирівнювати до рівня основних життєвих цінностей. Зазначене можливо завдяки розвитку моральних якостей та моральних імперативів діяльності майбутнього фахівця, провідне місце серед яких займає почуття совісті. Почуття совісті є одним з найважливіших моральних критеріїв, які характеризують ставлення майбутнього фахівця до праці, до соціального оточення, до природи та всього суспільства, проявляється як почуття моральної відповідальності за свою поведінку.

Для дослідження вираженості совісності респондентів ми застосували «Шкалу совісності» В.М. Мельнікова, Л.Т. Ямпольського [4]. Усвідомлення майбутнім фахівцем ракетно-космічної галузі об'єктивних критеріїв морального сенсу суспільного блага створює правильні світоглядні орієнтири, які виступають підґрунтям оцінювального ставлення до своїх вчинків, зокрема в професійній діяльності.

Перейдемо до обґрунтування методик дослідження діяльнісно-поведінкового компонента професійної відповідальності фахівців ракетно-космічної галузі, який проявляється у реалізації певної поведінки у професійних ситуаціях. Специфіка професійної відповідальності проявляє себе в особливостях її діяльнісного компоненту як внутрішньої детермінанти діяльності фахівця, що визначає його поведінку на основі усвідомленості, прийняття об'єктивного факту залежності життєдіяльності індивіда від суспільних цілей та цінностей. Реалізація певної поведінки у професійних ситуаціях неможлива без участі механізмів саморегуляції, що забезпечують підвищення рівня самоконтролю і самоорганізації особистості, самообілізацію внутрішніх зусиль, спрямованих на розвиток професійної відповідальності [1; 17].

Отже, саморегуляція є значущою складовою професійної поведінки фахівця, спрямованого на особистісний та професійний ріст. Усвідомлення фахівцем того факту, що він сам регулює власну професійну діяльність означає усвідомлення ним своєї відповідальності та ролі в постановці завдань, у формуванні цілей, у виборі засобів виконання діяльності, в отриманні кінцевого продукту.

З метою діагностики ступеня усвідомлення саморегуляції поведінки у професійній діяльності,

ми використовували опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанової [8]. Мета методики – діагностика розвитку індивідуальної саморегуляції та її персонального профіля, що включає показники планування, моделювання, програмування, оцінки результатів, а також показники розвитку регуляторно-особистісних властивостей – гнучкості і самостійності.

Інструментарій дослідження професійної відповідальності (ПВ) майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Психодіагностичний інструментарій дослідження професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі

Компоненти ПВ	Зміст компонентів	Показники розвитку	Методики дослідження
Когнітивний	Знання про сутність і зміст ПВ	Усвідомлення відповідальності як професійно значущої якості фахівця ракетно-космічної галузі	Багатомірно-функціональна діагностика відповідальності (ОТВ-70) В.П. Прядеїн
Мотиваційно-афективний	Мотиви соціально-відповідальної поведінки	Розвиненість мотивів соціально-відповідальної поведінки	Опитувальник для виміру соціальної відповідальності інженера, О.С. Ковальчук, Ю.В. Проскура
	Психологічні якості фахівця	Вираженість вольових якостей особистості	Опитувальник вольових якостей особистості, М. В. Чумаков
		Інтернальність суб'єктивного контролю в професійній діяльності	Методика «Локус контролю», О.Г. Ксенофонтова
	Емоційні переживання, які регулюють ПВ	Вираженість совісності	«Шкала совісності», В.В. Мельніков, Л.Т. Ямпольський
Діяльнісно-поведінковий	Реалізація поведінки у професійних ситуаціях	Усвідомлення саморегуляції поведінки у професійній діяльності	Опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки», В.І. Моросанова

На нашу думку, визначені методики є надійним та валідним діагностичним інструментарієм, який дає можливість дослідити компоненти професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі і може бути використаний у констатувальному експерименті.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Теоретичний аналіз наукових джерел дав можливість обґрунтувати комплекс психодіагностичних методик дослідження професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі. Зокрема, визначено інструментарій дослідження когнітивного, мотиваційно-афективного та діяльнісно-поведінкового компонентів професійної відповідальності, який дозволить провести кількісний і якісний аналіз специфіки розвитку професійної відповідальності студентів та розробити на цій основі психологічні методи оптимізації її розвитку.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики надалі вбачається отримання та аналіз емпіричних даних щодо специфіки розвитку професійної відповідальності майбутніх фахівців ракетно-космічної галузі.

Список використаних джерел

1. Баранова С.В. Соціально-психологічні механізми формування професійної відповідальності колективних суб'єктів управління : дис... канд. психол. наук : 19.00.05 / Баранова Світлана Вячеславівна : Східноукраїнський нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2004. – 224 с.
2. Гаврилушкин С.А. Ответственность как профессиональное качество личности / С.А. Гаврилушкин // Вектор науки ТГУ. – 2011. – № 1 (15). – С. 15–17.
3. Дементий Л.И. Ответственность как ресурс личности / Л.И. Дементий. – Омск : Омский госуниверситет, 2005. – 189 с.
4. Ильин Е.П. Психология совести: вина, стыд, раскаяние / Е.П. Ильин – СПб. : Питер, 2016. – 288с.
5. Ковальчук О.С. Розробка опитувальника для виміру соціальної відповідальності інженера / О.С. Ковальчук, Ю.В. Проскура // Актуальні проблеми психології : зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, 2010. – Т.1. – Ч. 25/26. – С. 282–288.

6. Ксенофонтова Е.Г. Исследование локуса контроля личности – новая версия методики "УСК" / Е.Г. Ксенофонтова // Психологический журнал. – 1999. – №2. – С.18-26.
7. Макеева Н.Ю. Психологическая структура профессиональной ответственности специалистов пенсионного обеспечения (на примере Пенсионного фонда РФ): дис. ... канд. пед. наук : 19.00.03 / Макеева Наталья Юрьевна ; Тверской государственной университет. – Тверь, 2014. – 232 с.
8. Моросанова В.И. Самосознание и саморегуляция поведения / В.И. Моросанова, Е.А. Аронова – М. : Институт психологии РАН, 2007. – 214 с.
9. Муздыбаев К.К. Психология ответственности / К.К. Муздыбаев. – Л. : Наука, 1983. – 240 с.
10. Муконина М.В. Типы профессионально ответственного отношения работников опасного производства в разных организационно-экономических условиях : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05 / Муконина Марина Викторовна; Московская гуманитарно-социальная академия : Москва, 2002. – 185 с.
11. Патинок О.П. Відповідальність як компонент професійно-етичної поведінки практичного психолога / О.П. Патинок // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: До 170-річного ювілею. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління. – К. : НПУ, 2004. - Вип. 1 (23) . - С. 139-145.
12. Патинок О.П. Становлення відповідальності як професійно значущої якості соціального працівника : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Патинок Оксана Петрівна ; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2008. – 20 с.
13. Прядеин В.П. Комплексное исследование ответственности как системного качества личности : дисс. ... д. психол. наук : 19.00.01 / Валерий Павлович Прядеин ; Урал. гос. пед. ун-т. – Екатеринбург, 1999. – 299 с.
14. Прядеин В.П. Психодиагностика личности : Избранные психологические тесты : Практикум / В.П. Прядеин – Сургут : Сургутский гос. пед. ун-т, 2014. – 215 с.
15. Чумаков М.В. Диагностика волевых свойств личности / М.В. Чумаков // Вопр. психологии. – 2006. – № 1. – С. 169–178.
16. Шевченко Н.Ф. Характеристика професійної відповідальності фахівця авіаційної та ракетно-космічної техніки / Н.Ф. Шевченко, Н.П. Крошка / Проблеми сучасної психології: збірник наукових праць Запорізького національного університету та Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С.Д. Максименка, Н.Ф. Шевченко, М.Г. Ткалич. – Запоріжжя: ЗНУ, 2016. – № 2 (10) – С.137-144.
17. Щербан Т.Д. Відповідальність особистості як чинник до професійної діяльності / Т.Д. Щербан, В.В. Райко // Збірник наукових праць Психологічні науки Том 2 Випуск 10(91) 2013 С.235-341.
18. Boone C. Team locus-of-control composition, leadership structure, information acquisition, and financial performance: A business simulation study / C. Boone, W. Van Olffen, A. van Witteloostuijn // Academy of Management Journal, Vol. 48. – No. 5 (Oct., 2005). – pp. 889–909.
19. Jackson S. E. A meta-analysis and conceptual critique of research on role ambiguity and role conflict in work settings / S.E. Jackson, R.S. Schuler // Organizational Behavior & Human Decision Processes, 1985. – №36. – pp. 16–78.

References translated and transliterated

1. Baranova S.V. Sotsial'no-psykholohichni mekhanizmy formuvannya profesijnoyi vidpovidal'nosti kolektyvnykh sub'yektiv upravlinnya [Socio-psychological mechanisms of collective professional liability of business management]: dys... kand. psykhol. nauk : 19.00.05 / Baranova Svitlana Vyacheslavivna : Skhidnoukrayins'kyy nats. un-t im. Volodymyra Dalya. – Luhans'k, 2004. – 224 p.
2. Gavrilyushkin S. A. Otvetstvennost' kak professional'noe kachestvo lichnosti [Responsibility as a professional quality of personality] / S. A. Gavrilyushkin // Vektor nauki TGU. – 2011. – № 1 (15). – P. 15–17.
3. Dementij L.I. Otvetstvennost' kak resurs lichnosti [Responsibility as a resource of personality] / L.I. Dementij. – Omsk : Omskij gosuniversitet, 2005. – 189 p.
4. Il'in E.P. . Psihologija sovesti: vina, styd, raskajanie [The psychology of conscience: guilt, shame, remorse] / E.P. Il'in – SPb. : Piter, 2016. – 288 p.
5. Koval'chuk O.S. Rozrobka opytuval'nyka dlya vymiru sotsial'noyi vidpovidal'nosti inzhenera [Development of a questionnaire for measuring CR of an Engineer] / O.S. Koval'chuk, Yu.V. Proskura // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. nauk. pr. Instytutu psykholohiyi im. H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2010. – T.1. – Ch. 25/26. – P. 282–288.
6. Ksenofontova E.G. Issledovanie lokusa kontrolja lichnosti – novaja versija metodiki "USK" [Investigation of the locus control of a personality – a new version of the "USK"] / E.G. Ksenofontova // Psihologicheskij zhurnal. – 1999. – №2. – P.18-26.
7. Makeeva N.Ju. Psihologicheskaja struktura professional'noj otvetstvennosti specialistov pensionnogo obespechenija (na primere Pensionnogo fonda RF):dis ... kand.ped.nauk [Psychological structure of the professional responsibility of the pension foundation specialists] : 19.00.03 / Makeeva N. Ju.; Tverskoj gosudarstvennyj universitet. – Tver', 2014. – 232 p.
8. Morosanova V.I. Samosoznanie i samoreguljacija povedenija [Self-awareness and self-regulation of behavior] / V.I. Morosanova, E.A. Aronova – M. : Institut psihologii RAN, 2007. – 214 p.
9. Muzdybaev K.K. Psihologija otvetstvennosti [Psychology of responsibility] / K.K. Muzdybaev. – L. : Nauka, 1983. – 240 p.
10. Mukonina M.V. Tipy professional'no otvetstvennogo otnoshenija rabotnikov opasnogo proizvodstva v raznyh organizacionno-jekonomicheskijh uslovijah : dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.05 [Types of the professionally responsible attitude of workers of hazardous production in different organizational and economic conditions] / Mukonina Marina Viktorovna; Moskovskaja gumanitarno-social'naja akademija : Moskva, 2002. – 185 p.
11. Patynok O.P. Vidpovidal'nist' yak komponent profesijno-etychnoyi povedinky praktychnoho psykholoha [Responsibility as a component of professional and ethical conduct of a practical psychologist] / O.P. Patynok // Naukovyy chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova: Do 170-richnoho yuvileju. Seriya 11. Sotsiolohiya. Sotsial'na robota. Sotsial'na pedahohika. Upravlinnya. – K. : NPU, 2004. – Vyp. 1 (23) . - P. 139-145.

12. Patynok O.P. Stanovlennya vidpovidal'nosti yak profesiyno znachushchoyi yakosti sotsial'noho pratsivnyka [Formation of responsibility as a professional significant quality of social worker] : avtoref. dys. ... kand. psykhol. nauk: 19.00.07 / Patynok Oksana Petrivna ; Nats. ped. un-t im. M.P. Drahomanova. – K., 2008. – 20p.
13. Prjadein V.P. Kompleksnoe issledovanie otvetstvennosti kak sistemnogo kachestva lichnosti : diss. ... d. psihol. nauk : 19.00.01 [Integrated Study of responsibility as systemic qualities of a personality] / Valerij Pavlovich Prjadein ; Ural. gos. ped. un-t. – Ekaterinburg, 1999. – 299 p.
14. Prjadein V.P. Psihodiagnostika lichnosti : Izbrannye psihologicheskie testy : Praktikum [Psychodiagnosics of personality] / V. P. Prjadein. – Surgut : Surgutskij gos. ped. un-t, 2014. – 215 p.
15. Chumakov M.V. Diagnostika volevyh svojstv lichnosti [Diagnosis of volitional personality traits] / M.V. Chumakov // Vopr. psihologii. – 2006. – № 1. – P. 169–178.
16. Shevchenko N.F. Kharakterystyka profesiynoyi vidpovidal'nosti fakhivtsya aviatsiynoyi ta raketno-kosmichnoyi tekhnikiy [Characteristics of the professional responsibility of a specialist of the aviation and rocket-and-space machinery] / N.F. Shevchenko, N.P. Kroshka / Problemy suchasnoyi psykholohiyi: zbirnyk naukovykh prats' Zaporiz'koho natsional'noho universytetu ta Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy / Za red. S.D. Maksymenka, N.F. Shevchenko, M.H. Tkalych. – Zaporizhzhya: ZNU, 2016. – # 2 (10) – P.137-144.
17. Shcherban T.D. Vidpovidal'nist' osobystosti yak chynnyk do profesiynoyi diyal'nosti [The responsibility of the individual as a factor to the professional activity] / T.D. Shcherban, V.V. Rayko // Zbirnyk naukovykh prats' Psykholohichni nauky. – Tom 2. – Vypusk 10(91), 2013 – P.235-341.
18. Boone C. Team locus-of-control composition, leadership structure, information acquisition, and financial performance: A business simulation study / C. Boone, W. Van Olffen, A. van Witteloostuijn // Academy of Management Journal, Vol. 48. – No. 5 (Oct., 2005). – pp. 889–909.
19. Jackson S. E. A meta-analysis and conceptual critique of research on role ambiguity and role conflict in work settings / S.E. Jackson, R.S. Schuler // Organizational Behavior & Human Decision Processes, 1985. – №36. – pp. 16–78.

УДК 159.922.736.4

ФАКТОРИ АТРАКЦІЇ У МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

О.А. Лукасевич

кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології

Запорізького національного університету

galitskayao@ukr.net

Лукасевич О.А. Фактори атракції у міжособистісній взаємодії: гендерний аспект. У статті представлено результати дослідження гендерно-специфічних факторів атракції у ситуації міжособистісної взаємодії. Встановлено в якості критеріїв дослідження такі особливості партнера як факторів атракції: зовнішність партнеру, соціально-демографічні характеристики, особистісні риси, особливості поведінки. Виявлено значимість фактору зовнішньої привабливості партнера для представників обох статей. Найбільш значимим для дівчат визначено фактор атракції – соціально-демографічні характеристики партнера. Особистісні риси партнера подано як фактор атракції однаково значимий як для дівчат, так і для юнаків. Більшість юнаків і дівчат надають перевагу андрогінним характеристикам особистості з тенденцією у дівчат до маскулітних рис партнеру, а у юнаків – до фемінних. Особливості поведінки і ставлення партнера до оточуючих має важливе значення для оцінки його привабливості. Найбільш привабливим для обох статей виділено доброзичливий і альтруїстичний типи ставлення до оточуючих, а також гнучкість патернів поведінки партнера. На основі встановлених закономірностей продемонстровано значимість різних факторів атракції та їх гендерно-специфічних особливостей у міжособистісній взаємодії.

Ключові слова: атракція, фактори атракції, механізми атракції, взаємодія.

Lukasevych, O.A. The determinants of attraction in interpersonal interaction: the gender aspect. The paper highlighted the results of the study of gender-specific factors of attraction in situations of interpersonal interaction. As a criterion of the study such features of partner's attraction have been analyzed in the study: exterior of a partner, socio-demographic characteristics, personality traits, peculiarities of his behavior. The importance of factors of attractiveness of partner for both genders has been revealed. In general, images of attractive girls and boys are close to common stereotypes in society – masculine and feminine. Most significant determinants of attractions for girls are socio-demographic characteristics of a partner. Girls prefer men older than themselves, with the presence and status of professional activities and tangible achievements in it. Personality traits of a partner have been presented as equally significant factor of attraction both for girls and for boys. Most young people prefer androgynous personality characteristics with a tendency for girls to masculine traits of a partner and for boys – to the feminine traits. The youths appreciate feminine traits and some androgynous traits, including self-confidence, independence and self-sufficiency. Girls appreciate typically masculine traits and some androgynous traits, including steadiness, tenderness, fidelity. The behavior features and attitude of a partner to others are essential to evaluate his / her attractiveness. Altruistic and friendly types of relationship to others are the most attractive to both sexes as well as flexible patterns of partner's behavior. On the basis of these results, the importance of various determinants of attractiveness and their gender-specific features of interpersonal interaction have been demonstrated

Keywords: attraction, attraction determinants, mechanisms of attraction, interaction.